

УДК 373.2.3

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРСПЕКТИВНОСТІ ЗМІСТУ СУЧАСНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ

Половіна О.А., Ліпчевська І.Л.

Педагогічний інститут, Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті розкриті основні протиріччя між змістом програми розвитку та формування дитини у дошкільні роки, визначеної Базовим компонентом дошкільної освіти, та оновленим змістом освіти початкової школи, визначеним Державним стандартом початкової освіти; запропоновано варіант алгоритму розв'язання зазначених протиріч.

Ключові слова: Стандарт початкової освіти, Базовий компонент дошкільної освіти, зміст дошкільної освіти, неперервність, перспективність, наступність освіти.

Постановка проблеми. Відповідно до статті 10 розділу 2 Закону України «Про освіту», дошкільна освіта є невід'ємною складовою системи освіти і відповідає нульовому рівню Національної рамки кваліфікацій, тобто це завершений етап освіти, що характеризується визначеним рівнем складності освітньої програми, сукупністю компетенцій, які зазначені у Базовому компоненті дошкільної освіти (БКДО). Початкова освіта, керуючись принципом наступності з ланкою дошкільної освіти, забезпечує подальше становлення особистості дитини, її фізичний, інтелектуальний, емоційний, соціальний розвиток, формування необхідних для життя знань, умінь та навичок, шляхом набуття відповідних компетентностей та наскрізних вмінь у шкільні роки. У контексті освітньої реформи в Україні необхідним є оновлення знань з питання забезпечення неперервності та наступності між закладом дошкільної освіти (ЗДО) та початковою школою відповідно до сучасної парадигми освіти та їх впровадження у практичну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема неперервності процесу розвитку та формування особистості дитини у зазначений період є актуальною вже тривалий час. Їй присвячені наукові роботи у галузях педагогіки, психології та фізіології (Л. Артемова, Л. Венгер, О. Запорожець, О. Киричук, В. Котирло, І. Кучеров, Т. Лисянська, Д. Ніколенко, Л. Подоляк, О. Скрипченко, Д. Шелухін та інші). В останні десятиліття виконано низку психолого-педагогічних досліджень з даної тематики Л. Артемовою, Н. Бібік, А. Богущ, О. Боделан, М. Вашуленком, Л. Дзюбко, Н. Кудикіною, С. Ладивір, Т. Люриною, Г. Назаренко, О. Проскурою, Л. Федорович, О. Чепка, Н. Черепаня та ін. Також проведені вузько спрямовані дослідження з питання неперервності освітнього процесу між дошкільною та шкільною ланками освіти: розвиток мовлення – Н. Гавриш, Л. Порядченко; природознавство, екологічне виховання – Т. Мантула, Л. Іщенко, Д. Струнникова, Г. Петушкова; розвиток інтелекту, творчих і художніх здібностей – Т. Астраханцева, С. Гаврилук, С. Уфимцева, О. Тупічкіна та ін.

Мета статті: розкрити основні протиріччя між змістом програми розвитку та формування дитини у дошкільні роки, визначеної Базовим компонентом дошкільної освіти, та оновленим змістом освіти початкової школи, визначеним Державним стандартом початкової освіти та запропонувати варіант алгоритму розв'язання зазначених протиріч.

Виклад основного матеріалу. У контексті затвердженого 21 лютого 2018 року Кабінетом Міністрів України Державного стандарту початкової освіти (ДСПО) розглянемо зв'язок між змістом дошкільної освіти (визначеним освітніми лініями БКДО [1]) та змістом початкової освіти (визначеним освітніми галузями ДСПО Нової української школи (НУШ) [2]) з огляду на забезпечення перспективності між цими ланками освіти. Проаналізувавши зміст зазначених документів, нами зроблені наступні висновки:

1) пріоритети, визначені у концепції НУШ корелюють з засадами дошкільної освіти. Дитиноцентризм, орієнтація на потреби дитини в освітньому процесі, виховання у цінностях, інтегроване навчання, актуалізація діяльнісного підходу у формуванні та розвитку особистості, педагогіка партнерства – є спільним фундаментом для ланок дошкільної і шкільної освіти.

2) освітні лінії «Особистість дитини», «Дитина в соціумі» та «Гра дитини» БКДО, по своїй суті будучи наскрізними лініями дошкільної освіти, знаходяться в основі усіх освітніх галузей ДСПО НУШ. Це зумовлено специфікою організації процесу навчання у першому циклі початкової ланки освіти: ігрова та проектна діяльність, спілкування та спільна праця є основою освітнього процесу НУШ.

3) освітні лінії «Особистість дитини», «Дитина в соціумі», «Гра дитини» та лінія «Мовлення дитини» БКДО є основою наскрізних вмінь НУШ, що наведені у концепції НУШ [3, с. 16].

4) громадянська, історична і природнича галузі ДСПО НУШ, які є стрижневими при реалізації інтегрованого навчання (тематичного та діяльнісного підходів), актуалізують освітні лінії «Дитина в природному довкіллі» та «Дитина в соціумі» БКДО.

Розглянемо більш детально зміст освітніх ліній БКДО та їх пріоритетність у галузях ДСПО НУШ.

У межах **мовно-літературної освітньої галузі** першого циклу початкової освіти НУШ відбувається формування усного та письмового мовлення як засобів комунікації, творчості, розширення світогляду, формування та розвитку особистості дитини. Основою для зазначеної галузі є освітня лінія БКДО «Мовлення дитини», що передбачає фонетичну, лексичну, граматичну, діалогічну та монологічну компетенції.

Зазначимо, що мовленнєва комунікація дитини (становлення якої відбувається у дошкільні роки) зароджується у її взаємодії з людьми та розвивається у контексті впливу соціуму, що актуалізує потребу формування вмінь та навичок мовлення. Засвоєння наведених вище компетенцій БКДО є необхідною умовою переходу дитини з рівня практичного володіння мовленням до рівня свідомого відношення до мовленнєвої діяльності, яке (за Л. Виготським), можливе тільки в процесі спеціально-організованого, систематичного навчання, що є пріоритетним для формування свідомої довільної побудови усного мовлення та письмового мовлення у шкільні роки.

У сучасній редакції БКДО визначений необхідний рівень сформованості усного мовлення дитини 6(7) років та компетенцій, що є основою для навчання письмовому мовленню, які забезпечують перспективність з ланкою початкової освіти.

Природничі освітні галузі першого циклу початкової освіти НУШ передбачає формування базисних уявлень про природничо-наукову картину світу, роль людини у довкіллі та її вплив на зміни навколишнього середовища через поглиблення початкових знань, отриманих дитиною у дошкільні роки. Основою для формування природничої освітньої галузі НУШ є освітня лінія БКДО «Дитина в природному довкіллі», яка передбачає природничо-екологічну компетенцію: у дошкільні роки окреслюється цілісне уявлення дитини щодо оточуючого природного середовища, причинно-наслідкових зв'язків та взаємозв'язків тваринного, рослинного світу, а також впливу діяльності людини на довкілля; визначається власне ставлення дитини до природи.

У контексті аналізу змісту БКДО зазначимо, що відповідно до сучасних психологічних досліджень (Л. Обуховаї, Е. Сергієнко, Г. Бурменської, S. Baron-Cohen, C. DiYanni, D. Keleman), незважаючи на глибинні, різнопланові, динамічні зміни форм соціального впливу на формування особистості дитини, описаний Ж. Піаже феномен егоцентризму доопераційного мислення (анімізм, синкретизм та артифіціалізм) є чітко визначеним у психіці сучасної дитини 5-7 років, що унеможливує сприйняття та розуміння дитиною частини понять та явищ, за-

значених в освітній лінії БКДО «Дитина в природному довкіллі», а саме того, що Всесвіт – це безліч зірок, планет; що Земля робить один оберт навколо Сонця за рік, під час обертання вона по-різному освітлюється і нагрівається його променями, що спричиняє сезонні зміни тощо. Зміст зазначеної освітньої лінії БКДО частково дублює типові освітні програми першого та другого класу НУШ за природничою галуззю [4, с. 31-34; 5, с. 33, 35-36].

Отже, на нашу думку, доцільними є відповідні зміни змісту освітньої лінії БКДО «Дитина в природному довкіллі», що передбачають зниження змістовного навантаження, акцентування на формуванні емоційного сприймання об'єктів і явищ природи та вправляння у екологічно-доцільній поведінці.

Основою для формування **мистецької освітньої галузі** першого циклу початкової освіти НУШ є художньо-продуктивна компетенція освітньої лінії БКДО «Дитина у світі культури». Дана галузь передбачає сприйняття дитиною жанрів мистецтва та визначення свого особистого емоційно-ціннісного ставлення до них, шляхом активної пізнавальної діяльності та долучення до створення творів мистецтва, адже естетичне та художнє сприйняття дитини (яке є основою її художньо-естетичного світогляду та фундаментом, рушійною силою творчості) є найбільш цілісним у процесі художньої творчої діяльності дитини (І. Біла, Н. Гавриш, К. Демчик, О. Дронова, О. Іваненко, Т. Житнік, І. Карабаєва, В. Котляр, О. Кочерга, С. Нечай, О. Половіна, В. Рагозіна, О. Саприкіна, Р. Савченко, О. Семенов, О. Терещенко). Визначені пріоритети художньо-естетичного та творчого розвитку є спільною для дошкільної та шкільної ланок освіти. У той же час лінія «Дитина у світі культури» перенасичена знаннєвою складовою порівняно з ДСПО НУШ 1-го та 2-го класів. Так, наприклад, у БКДО зазначено, що дитина 6(7) років «вирізняє українське декоративно-прикладне мистецтво (петриківське, васильківське, київське, опішнянське, косівське, ужгородське), музично-танцювальне (гопак, гуцулка, полька, коломийка, хоровод)» тощо. На нашу думку, доцільним є перенесення зазначеної вище частини змісту освітньої лінії «Дитина у світі культури» у варіативну складову БКДО, що дасть можливість реалізації особистісного підходу до освітнього процесу та урахування індивідуальних потреб дитини у змісті навчального матеріалу.

У межах **математичної освітньої галузі** першого циклу початкової школи НУШ відбувається формування математичного сприйняття оточуючого світу дитиною та відповідної компетентності, як засобу розв'язання практичних навчальних задач. Основою для зазначеної галузі є освітня лінія БКДО «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», що передбачає сенсорно-пізнавальну та ма-

тематичну компетенції: у дошкільному віці формуються еталони властивостей предметів та об'єктів довкілля, пошуково-дослідницькі уміння, розвивається наочно-дієве, наочно-образне та словесно-логічне мислення, що є підґрунтям подальшого шкільного навчання.

У контексті забезпечення перспективності між ЗДО та НУШ узгодження потребує наступне питання: сенсорно-пізнавальна компетенція освітньої лінії БКДО «дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» передбачає, що дитина 6(7) років орієнтується у часі і просторі, тобто «розуміє властивості часу, володіє часовими поняттями (на світанку, в сутінках, опівдні, опівночі, доба, тиждень, місяць, рік); має уявлення про причинно-часові залежності ритмічних природних явищ: тривалість секунди, хвилини, години» [1, с. 20], що дублює типові освітні програми частково першого та частково другого класу НУШ за математичною та природничою освітніми галузями [4, с. 23, 26, 34; 5, с. 26, 35].

Також зазначимо, що, відповідно до сучасних досліджень сфери когнітивного розвитку дитини (S. Droit-Volet, W. Friedman, S. Gil, A. Rattat, A. Jacquet, D. Lewkowicz, A. Bremner, C. Spence), у дітей 5-7 років на основі власного досвіду формується суб'єктивна метрична шкала часу. Діяльність дитини дошкільного віку регламентується дорослими та не має ще чітко окресленої та визначеної орієнтації у часі, що обумовлює стихійне, розрізнене, дискретне сприйняття часу. У зазначеному віці чітко прослідковується феномен «сплутаності часових уявлень», тобто уявлення про часові характеристики діяльності існують в дитячій свідомості фрагментарно і з різним ступенем усвідомленості, спостерігається цілісність, нероздільність понять часу та простору у сприйнятті дитини. Відсутність об'єктивної метричної шкали часу у свідомості дитини унеможливує повноцінне сприйняття часових понять (секунда, хвилина, година, доба, тиждень, місяць, пора року, рік), їх тривалості та співвідношення. На нашу думку, ознайомлення дитини дошкільного віку з часом, його властивостями та поняттями є необхідною умовою повноцінного когнітивного розвитку особистості, проте ступінь розуміння та усвідомлення вищезазначених понять, визначена у БКДО, не відповідає розвитку та сформованості психіки дитини дошкільного віку.

Залучення дитини до світу неживої природи, створення її об'єктів (з максимально можливою оптимізацією використання необхідних ресурсів) та їх раціональне використання висвітлюється у **технологічній освітній галузі** першого циклу початкової освіти НУШ. Основою для її формування є освітня лінія БКДО «Дитина у світі культури», що передбачає предметно-практичну і художньо-продуктивну компетенції. Предметно-практична компетенція освітньої лінії БКДО «Дитина у сві-

ті культури», яка є фундаментом у розвитку і формуванні компетентності технологічної галузі НУШ, відповідає вимогам сучасної парадигми освіти та принципу перспективності між дошкільною та шкільною ланками освіти. Художньо-продуктивна компетенція зазначеної лінії БКДО була розглянута вище. Вона має опосередковане відношення до технологічної освітньої галузі НУШ у контексті творчих видів діяльності дитини, необхідних для успішного засвоєння матеріалу технологічної освітньої галузі НУШ.

У межах **інформативної освітньої галузі** першого циклу початкової освіти НУШ передбачається ознайомлення дитини зі способами використання цифрових пристроїв у повсякденному житті (пошук інформації, комунікація, тощо) та можливостями сучасних інформаційно-комунікативних технологій, а також розвиток критичного мислення школяра. Вивчення зазначеної галузі базується на: 1) досвіді використання дітьми цифрових пристроїв у повсякденному житті; 2) засвоєнні змісту освітньої лінії «Комп'ютерна грамота» варіативної частини БКДО. У дослідженнях В. Плешакова констатується «цифровізація» провідних видів діяльності дитини у віці 1-3 років. Зі зміною генерацій у суспільстві спостерігається тенденція до збільшення відсотку дітей, залучених до сфери сучасних технологій з раннього віку, що актуалізує відповідні педагогічні, психологічні, соціологічні дослідження. Вплив використання дитиною сучасних цифрових пристроїв на її психічні функції (мислення, мова, увага, сприйняття, пам'ять), емоційно-вольову регуляцію та цінності є предметом дослідження сучасних науковців як складової частини вивчення впливу цифрової соціалізації на особливості моделей діяльності, спілкування і психологію представників «цифрового покоління» (R. Schulmeister, M. Drouin, C. Davis, A. Margaryan, A. Littlejohn, G. Vojt, J. Benson, M. Brown, S. Bennett, K. Maton). Вчені зазначають прагматизм та багатозадачність діяльності дитини дошкільного віку та «ситуацію розірваних зв'язків» у формуванні її світогляду, які розвиваються на основі кліпового мислення сучасної генерації. Також акцентується увага на вагомому негативному впливі зловживання цифровими пристроями на розвиток та формування особистості дитини. Ми вважаємо доцільним обов'язкове формування культури використання цифрових технологій дитиною з дошкільного віку та відображення цього питання у інваріативній частині БКДО.

Громадянська та історична, а також **соціально-і здоров'язбережувальна освітні галузі** першого циклу початкової освіти НУШ формують особистість дитини та відіграють провідну роль у її соціалізації:

✓ у контексті національної ідентичності (громадянська та історична освітня галузь);

✓ у контексті безпечної та здоров'язбережувальної поведінки (соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь).

Залучення дитини до занять фізичним вихованням, її обізнаність у сфері спортивної культури (що є складовою здоров'язбережувальної поведінки) розглядаються **фізкультурною освітньою галуззю** першого циклу початкової освіти НУШ.

У БКДО зазначеним освітнім галузям відповідають: освітня лінія «Дитина в соціумі», що передбачає родинно-побутову та соціально-комунікативну компетенції та освітня лінія «Особистість дитини», що передбачає особистісно-оцінну та здоров'язбережувальну компетенції. На нашу думку, зміст даних освітніх ліній відповідає змісту відповідних освітніх галузей НУШ, проте значною мірою ускладнено його впровадження у сьогоденні. Це пов'язано зі швидкою зміною сучасних соціокультурних умов, що впливають на дитячу субкультуру, сприйняття оточуючого світу дитиною та її свідомість.

Аналогічною є ситуація з освітньою лінією БКДО «Гра дитини», яка, як зазначалося вище, є фундаментом у формуванні усіх галузей НУШ. Її зміст забезпечує перспективність між ЗДО та НУШ, але фактично не реалізується на практиці. Як показують сучасні дослідження у галузі психології та педагогіки, гра перестала відігравати провідну роль у житті дитини і, як наслідок, вона не розвивається повноцінно (Г. Беленька, К. Карасьова, К. Поліванова Н. Сироватська, Д. Фельдштейн та інші). Це призводить до ускладнення розвитку емоційно-вольової сфери дитини (її мотивів, потреб), яка визначає розвиток довільності поведінки дошкільника. За умови низького рівня довільності поведінки страждають комунікативні навички дитини, мотивація до навчання у шкільні роки тощо. Отже, пріоритетність у сучасній дошкільній освіті має надаватись створенню середовища для повноцінної ігрової діяльності дітей, їх співпраці у процесі розв'язання різнопланових пізнавальних задач, саморозвитку та самореалізації особистості дитини.

Висновки. Резюмування вище викладених положень зумовлює висновок про загальне узгодження концепції дошкільної освіти з НУШ, відповідність її засад сучасній освітній парадигмі. Проте очевидно є наявність низки протиріч, що стосуються забезпечення перспективності між змістом дошкільної та початкової ланок освіти, серед яких найбільш вагомим є переважаність знанневої складової дошкільної освіти, що виявляється у дублюванні сформованості певних компетенцій дітей старшого дошкільного віку та учнів початкової школи та потребує внесення зазначених вище змін до стандарту дошкільної освіти.

Реалізація неперервності освіти визначається не лише внесенням змін до БКДО в Україні,

узгодженістю змісту відповідних програм освіти дітей дошкільного віку зі змінами БКДО, оновленням методичного інструментарію реалізації внесених змін, але й у першу чергу практикою дошкільної освіти, яка потребує:

- впровадження пріоритетності здоров'язбережувальної складової змісту дошкільної освіти та організація видів дитячої діяльності на засадах здоров'язбереження;

- створення умов для самостійної, самолюбної ігрової діяльності як засобу самовираження дітей дошкільного віку; пріоритетність у сучасній дошкільній освіті має надаватись створенню середовища для повноцінної ігрової діяльності дітей, їх співпраці у процесі розв'язання різнопланових пізнавальних задач, саморозвитку та самореалізації особистості дитини;

- забезпечення умов для формування емоційного інтелекту дитини у мовленнєвій, художній, ігровій, пізнавальній та інших видах діяльності;

- врахування у роботі з дітьми сучасних наукових розвідок щодо кліпового мислення, віртуального аутизму, впливу використання дитиною сучасних цифрових пристроїв на її психічні функції (мислення, мова, увага, сприйняття, пам'ять), емоційно-вольову регуляцію та цінності у практиці дошкільної освіти;

- створення умов для формування дивергентного мислення за рахунок уникнення зразку, шаблону в художній діяльності; пріоритетність практико-орієнтованого характеру образотворчої діяльності; забезпечення діяльнісного підходу у формуванні естетичного досвіду, неприпустимість репетицій;

- зміни занятійної системи у закладах дошкільної освіти на проектну діяльність.

Адже проблема не у науково-методичному забезпеченні дошкільної освіти (численні публікації свідчать про те, що на теоретичному рівні питання інтеграції, реалізації у змісті дошкільної освіти діяльнісного підходу, формування життєво необхідних навичок у різних видах діяльності, що становлять основу життєвої компетентності тощо) вирішені. Проблема у підходах до організації дошкільної освіти має вирішуватись на особистісному рівні управлінців у галузі дошкільної освіти, які повинні реально змінити існуючу контролюючу модель на модеативно-фасилітаторну, та ґрунтуватись на особистій відповідальності педагогів-дошкільників, які працюють з дітьми. Якщо концептуально будуть вирішені проблеми забезпечення перспективності між дошкільною та початковою ланками освіти на теоретичному рівні, а на практиці вони будуть мати декларативний характер – про реальні зміни нічого й говорити. Лише вихователь Майстер, а не вихователь ремісник, здатен реалізовувати реформи, і спрямовувати освіту на новий щабель її розвитку.

Список літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України: Науковий керівник: А.М. Богущ. – К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 // Урядовий кур'єр. – 2018. – № 38. – 43 с.
3. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0VzKkv8gxSZUkMzZMbWtPYU9IWXM/view/>. – 27.10.2016 р. – 40 с.
4. Типова освітня програма Нової української школи розроблена під керівництвом О.Я. Савченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/nush/27/1tipova-osvitnya-programa-rozrobлена-pid-kerivnitstvom-o-ya-savchenko.docx/>. – 08.04.2018 р. – 57 с.
5. Типова освітня програма під керівництвом Р.Б. Шияна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/nush/04/06/typovaosvitnyaprograma.doc/>. – 08.04.2018 р. – 84 с.

Половина Е.А., Липчевская И.Л.

Педагогический институт,
Киевский университет имени Бориса Гринченко

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕРСПЕКТИВНОСТИ СОДЕРЖАНИЯ СОВРЕМЕННОГО ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье раскрыты основные противоречия между содержанием программы развития и формирования ребенка в дошкольном возрасте, определенным Базовым компонентом дошкольного образования, и обновленным содержанием образования начальной школы, определенным Государственным стандартом начального образования; предложен вариант алгоритма решения указанных противоречий.

Ключевые слова: Стандарт начального образования, Базовый компонент дошкольного образования, содержание дошкольного образования, непрерывность, перспективность, преемственность образования.

Polovina E.A., Lipchevskaya I.L.

Pedagogical Institute, Borys Grinchenko Kyiv University

ACTUAL PROBLEMS OF PERSPECTIVENESS OF CONTENT OF MODERN PRESCHOOL EDUCATION

Summary

In this article the main contradictions are shown between the preschool program content of child development and formation, which is defined by The Basic component of preschool education, and updated elementary school education content, which is defined by State standard of elementary education. An algorithm variant for solving these contradictions is offered.

Keywords: Standard of elementary education, Basic component of preschool education, preschool education content, continuity, perspectivity, followness in education.